

Федькович Ю.М.

*магістр кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва
факультету початкової освіти та мистецтва,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
(fedkovychyria@gmail.com)*

Особливості роботи над пейзажами з рівнинними та гірськими ландшафтами

У статті проаналізовано такий жанр живопису, як пейзаж. Також розказано про різновиди пейзажу. Основний акцент поставлено на порівняння виражальності пейзажів з рівнинними ландшафтами та гірськими масивами. Визначено основні засади трактування просторових планів у цих двох різновидах пейзажу. Зокрема коротко пояснено ключові аспекти лінійної і повітряної (тонової, колірної) перспектив, особливостей зорового сприйняття усіх композиційних компонентів відтворюваних просторових середовищ, типових для того і того видів пейзажу. Також підкреслено, що успішне набуття художниками відповідних тут знань і практик зазвичай досягається проведенням систематичних аналітичних спостережень, оцінки того, як виглядають простори у тому і тому випадках, як змінюються кольори земних просторів, їх об'єктів, тла неба в міру віддалення углиб, до горизонту. Звісно, що закріпленням усього цього є постійне вправління у написанні пейзажів «наживо», в умовах пленерної роботи.

Ключові слова: образотворче мистецтво, живопис, пейзаж, гірський краєвид, рівнинний ландшафт, особливості.

Peculiarities of working on landscapes with plain and mountain landscapes

The article analyzes such a genre of painting as landscape. It is also told about the types of landscape. The main emphasis is placed on comparing the expressiveness of landscapes with flat landscapes and mountain ranges. The main principles of interpretation of spatial plans in these two types of landscape are defined. In particular, the key aspects of linear and aerial (tonal, color) perspectives, features of visual perception of all compositional components of reproduced spatial environments, typical for each type of landscape, are briefly explained. It is also emphasized that the successful acquisition by artists of relevant knowledge and practices is usually achieved

by conducting systematic analytical observations, evaluation of how spaces look in such and such cases, how the colors of earthly spaces, their objects, the background of the sky change as they move into the depths, to the horizon Of course, the consolidation of all this is constant practice in painting landscapes «live», in the conditions of plein air work.

Key words: *fine art, painting, landscape, mountain landscape, plain landscape, features.*

Постановка проблеми. Кожного разу, коли звертаємося до аналізу образотворчого мистецтва, надання характеристик його видам і жанрам, приходимо до констатації того, що світ зображувальної творчості неймовірно різноманітний. Тут усякого неймовірно багато. Перед нами постають картини реального життя, замислуваті творіння уяви про майбутнє або ж унаочнення спогадів про вчорашній день чи далеке історичне минуле. Кожен такий напрям, кожен твір є носієм і передавачем не лише внутрішніх думок і почуттів митців (Скаканді, 2015: с. 256). Через такі твори і такі сфери творчості унаочнюється культура тих етносів і народів, посеред яких творять митці, з яких вони походять, або ж чий матеріальний та духовний світ відтворюють на живописних полотнах, графічних аркушах, фіксують у пластичних зображеннях і т. ін. (Брижата, 2005: с. 23). Посеред усього цього розмаїття наш інтерес прикутий до творів, у яких змальовується краса навколишньої природи, презентуються її різнобарв'я, багатий образний контент всякого її «живого» і «неживого» наповнення. Йдеться про пейзаж.

Наші спостереження показують, що ця тематика в образотворчому мистецтві завжди актуальна. Її «яскравість» ніколи не згасає, оскільки люди завжди прагнули і прагнутимуть бачити навколо себе таку природу, яка тою чи тою мірою може бути уподібнена до «райського саду». З такими думками і прагненнями люди милуються навіть простенькими етюдними сюжетами із зображенням їх улюблених куточків чи то навколишнього середовища, чи певних далеких просторів, де вони побували, не кажучи вже про справжні величні картини з написаними «на камерний лад» візіями земної природи (Сова, 2017: с. 126). У цьому плані наша найбільша увага сконцентрована на

рівнинні і гірські пейзажі, їх «індивідуальні» характеристики, а відтак і певні «спільні» контексти своєї природної мови.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вочевидь буде правильним припущення, а можливо і твердження, що «скільки існує мистецтво, стільки ж існує і пізнання його». Цим висловом хочемо підкреслити, що люди ніколи не були байдужі до мистецтва, зокрема образотворчого. Всякі поступи мистецтва вивчаються тою чи тою мірою і на рівні «простого» споживача, і, звичайно, представниками наукової царини.

Про мистецтво живопису і зокрема про його жанрове спрямування до «пейзажу» мистецтвознавцями написано доволі багато. Розкрито його природу, висвітлено видову класифікацію, окреслено характерні засоби, способи та прийоми унаочнення в різних живописних техніках і матеріалах. Дослідження пейзажного жанру відбувається і сьогодні. Зрілі і молоді науковці висвітлюють питання, пов'язані з аналізом сучасних творчих концепцій у передачі художньої образності природного середовища (А. Горбенко, В. Жиров, Т. Прокопович, С. Сідорцова, І. Сіксай, Ю. Скаканді, Т. Федяй, М. Чепульська), роллю пейзажу у вихованні молодого покоління, актуалізації культуротворчих процесів через призму популяризації пейзажного жанру (В. Байдужня, І. Брижата, М. Гнатюк, К. Івасюк, К. Касьяненко, Т. Міронова, О. Мкртічян, М. Осадца, С. Сапко, Л. Сєрих, Ю. Соловійова, Л. Янковська), окресленням освітніх завдань та визначенням шляхів оволодіння здобувачами художньої освіти майстерністю написання пейзажів (В. Білий, Н. Дігтяр, В. Жердзицький, В. Кабаченко, М. Кириченко, Н. Колесник, І. Мельничук, О. Острогляд, О. Піддубна, О. Сова, В. Сухенко, А. Чебикін) і т. ін. Послугуючись усіма такими матеріалами та нашими особистими спостереженнями, хочемо торкнутися питання, яким окреслюються індивідуальні та спільні ознаки між виражальністю гірських пейзажів і рівнинних, конкретизувати безпосередні складові технологій їх написання, моделювання композиційних контекстів тощо.

Мета статті: розкрити суть пейзажного жанру, визначити особливості живописного вираження пейзажів з рівнинними та гірськими ландшафтами, окреслити їх спільні та відмінні риси.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення піднятої проблеми потребувало відповідного комплексного підходу. Передусім це проведення художнього аналізу живописних робіт, у яких художники зображали гори та рівнини. Частину потрібної інформації ми отримували з актуальних сучасних літературних джерел. Увага зосереджувалася на працях з аналізом живописних творів, на яких митці зображували рівнинні та гірські ландшафти. Іншою складовою у цьому процесі стали наші особисті спостереження, досвід, набутий під час пленерних практик. В результаті виформувалося бачення, що усе напрацьоване у цій царині є важливими науковими доводами, які об'єктивно розкривають чи то природу пейзажного жанру, чи розмаїті аспекти його художнього унаочнення. Водночас до цих «базових» наративів митці завжди мають право додавати особисте бачення вирішення будь-яких питань, пов'язаних з моделюванням композицій зображуваного, добору доцільних матеріалів і технік, способів і прийомів для якнайповнішого і довершенішого його образного розкриття. Дотримуючись такої лінії, кожен теоретик і практик у сфері живопису завжди зможе додати щось від себе, вкласти в уже відоме якусь частку свого сприйняття і розуміння багатства мистецького жанру.

Отож, з якого боку ми не підходили б до розкриття суті пейзажу, власне як жанру образотворчого мистецтва, передовсім будемо констатувати, що найбільш довершеним він завжди постає у живописі (Брижата, 2005: с. 24). У дещо «звуженому» за вираженням художньому контексті він презентується графічними технологіями унаочнення. У скульптурних творах пейзаж також можна побачити. Однак тут його місце лиш як певний «додаток» до тих чи тих вузькотематичних рельєфно трактованих композицій. Проте у кожному виді образотворчого мистецтва (живописі, графіці, скульптурі) пейзаж постає як художнє вираження (відображення) суцього у навколишній природі у вигляді різних реалістичних чи стилізованих образів, основних або допоміжних композиційних складників відповідних мистецьких творів.

На тему природи сьогодні є намальовано неймовірно багато картин. Річки, ліси, долини, гори, моря тощо. Усі ці десятки тисяч зображень

природи об'єднуються одним словом французького походження «пейзаж», що означає «зображення країни». Іноді вживають і німецьке слово «ландшафт», значення якого таке саме (Пасічний, 2008: с. 131).

Усе це нескінченне різноманіття природи дало можливість виділити види пейзажу згідно з мотивами, які стають сюжетними спрямуваннями картин. Тут, зокрема, прийнято розрізняти такі види. *Сільський пейзаж* (зображення сільського побуту та краєвидів сіл, присілків тощо. Його відрізняє тісний взаємозв'язок з навколишньою природою та характерними особливостями архітектури сільської місцевості). *Міський пейзаж* (зображає елементи середовища проживання людини в міській місцевості, що включає в себе проспекти, площі, вулиці, будинку, набережні, дороги та мости, вуличні кафе, фонтани, парки). *Морський пейзаж* або марина (показує морський вид, сцену морського бою чи інші події, що відбуваються на морі, також сюди належить зображення річок та озер). *Архітектурний пейзаж* (схожий за стилем на міський, проте в цьому виді переважає зображення саме зображення пам'ятників архітектури, архітектури будівель з поєднанні з навколишнім середовищем). *Індустріальний пейзаж* (змальовуються заводи, фабрики, мости, вокзали, залізничні лінії тощо). *Космічний, або астральний, пейзаж* (побачений із Землі або вигаданий зоряний простір, такі пейзажі можуть зображуватися з натури, але можуть бути і повністю змодельовані автором як фантазія), такі види пейзажу можуть поділятися на реалістичний, фантастичний, абстрактний.

Говорячи про пейзаж, приходимо до розуміння, що цей жанр мистецтва – не просто «прямий» виражальник природи. Він часто інтегрується в інші різні жанри. Без нього важко уявити картини з відтворенням історичних просторів, військових баталій, сюжетів на біблійні чи міфологічні тематики, зображень тварин у їх реальному світі, відтворення портретів у природному оточенні, натюрмортних постановок на фоні вікна і т. ін. (Скаканді, 2015: с. 258).

Природа – це найбагатша скарбниця, з котрої художники черпають натхнення для своїх художніх творів. Відчуття краси природи, її рослинного наповнення, також об'єктів, предметів, що її наповнюють, створює в нас особливі емоційні психічні стани, стимулює безпосе-

редній інтерес до життя, загострює допитливість, розвиває мислення, пам'ять, волю й інші психічні процеси. Відтак природа завжди виступає для художників цікавим і бажаним «натурним об'єктом», який, вириваючись з-під їхнього пензля, постає на картинах не лише «рівною» своїй подобі, але й у значно багатших і яскравіших колоритах, вишуканих тонових чи контрастно активованих нюансах. Однак щоб усе це здійснювалося на «правильних засадах», художники мають бути добре обізнаними не лише з елементарною живописною грамотою, техніками і технологіями написання пейзажу. Вони мають усвідомлювати «специфіку устрою» середовища того чи того різновиду пейзажу та особливості унаочнення характерного їм у принципі. Предметом нашого розгляду тут постають саме рівнинні і гірські пейзажі.

Загалом у живописі пейзажу увага художників спрямована на розв'язання завдань з передачі простору, станів освітлення, атмосферних явищ, впливу всього цього на реальну відтворювану ділянку природного середовища. Проте можна спостерігати, що сучасні митці включають у композиції пейзажів фігури людей, зображуючи взаємозв'язок людини з природою (Сова, 2017: с. 125).

При зображенні рівнинних просторів велику роль відіграє правильне перспективне унаочнення зображуваних форм, а також мальовничих об'єктів, що розміщені на різних просторових планах. Для того, щоб передати в пейзажі глибину простору, необхідно більш конкретно прописувати форми предметів і об'єктів переднього плану. На передніх планах завжди виразніше звучать власні кольори предметів, тут вони виглядають більш об'ємними та багатшими за контрастами. При зображенні дальніх, особливо глибинних планів також необхідно враховувати закони спостережуваної перспективи як лінійної, так і повітряної. У міру віддалення від глядача форми предметів «втрачають» об'ємність і набувають силуетно-аплікаційного характеру, що послаблює їхню колірну насиченість (Брижата, 2005: с. 25).

На відміну від рівнинних ландшафтних пейзажів гірським не властиві такі глибокі просторові плани. У рівнинному краєвиді лінія горизонту завжди на виду. Іноді навіть видається, що звичайним

людським поглядом не в силі розгледіти усе те, що постає в полі зору на найдальших просторових планах чи то степу, чи «рівних» у ландшафтах ланів, полів і т. ін. У гірському пейзажі масиви гір «заступають» усе реально наявне у віддалених просторах. Лінія горизонту тут реально не проглядається, а лиш існує уявно, незримо. Окрім того, колорит небесної смуги, яка сприймається у горах, завжди більш насичений і наближений до «теплого ультрамарину». Ми просто не бачимо не тільки земних просторів, але і віддалених планів небесного тла. Тому на картині з гірським пейзажем ніколи не буде таких барв на відносно дальніх просторах, як це є властиво рівнинним пейзажам. Окрім того, у зображеннях рівнинних краєвидів основний акцент ставиться на деталях переднього (першого) і об'єктах та речах основного (другого) просторових планів чи то на площині землі, чи на фоні неба. У гірському все по-інакшому. Тут площина землі умовно «піднімається» на тло неба, заступає його. Перспектива наче вивертається, переходячи з глибинних горизонтальних скорочень у фронтальне сприйняття. Тому у рівнинних пейзажах весь композиційний акцент може ставитися і на площину неба, з відведенням їй у форматі всієї картини дуже великої «площі». У гірському пейзажі такого не буде. «Ключем» тут завжди виступають «гори». Образність у гірському пейзажі формують гори, укриті лісовими хащами, снігами, або ж без великої рослинності, з покривами трав, окремі кам'янисті скелі, річки, кладки і т. ін. Гірський пейзаж в образотворчому мистецтві по праву вважають провідним жанром у багатьох художніх школах.

У гірських краєвидах художники також приділяють значну увагу композиції твору. Адже в такому пейзажі необхідно гармонійно розмістити різні за формою, кольором і тоном природні об'єкти буквально на всій або ж на більшій частині картинного тла. Проте у таких ситуаціях також має бути досягнуто відчуття повітряності простору, усі характерні видозміни форм, величин і колориту відтвореної ділянки навкілля (Сова, 2017: с. 126).

Висновки. Проведена робота дає підтвердження того, що написання рівнинних і гірських пейзажів мають багато спільного і водночас

тут є конкретні відмінності. Розуміючи їх, митець ніколи не допустить певних огріхів у їх відтворенні, і передусім у передачі колоритів дальніх планів, об'єктів, що їх наповнюють. Запорукою усвідомлення такого та реальної реалізації його на практиці будуть постійні зосереджені спостереження усіх окреслених вище позицій, зіставлення й аналітичне порівняння їх з виведенням конкретного характерного, особливого та відмінного.

Список використаної літератури

1. Брижата, І.Г. (2005). Провідні тенденції в сучасному українському пейзажі. *Мистецька педагогічна освіта: проблеми та перспективи*: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. Кривий Ріг: КДПУ. С. 22–27.
2. Пасічний, А.М. (2008). Образотворче мистецтво. Словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 216 с.
3. Скаканді, Ю.Ю. (2015). Мистецтво пейзажу. *Вісник КНУТД*. № 5 (90). С. 254–260.
4. Сова, О.С. (2017). Методика виконання пейзажу на пленері. *Наукові праці ЧНУ ім. П. Могили. Педагогіка*. Вип. 291. С. 124–127.